

Історія Церкви Різдва Пресвятої Богородиці в місті Бориспіль

Данило Соколов, студент ¹ (ORCID: 0009-0000-2114-305X)

¹ Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ, Україна

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто історію та архітектурні особливості Церкви Різдва Пресвятої Богородиці — одного з найдавніших культових об'єктів Борисполя, зведеного у 1645 році. Проаналізовано історичні передумови її будівництва в умовах конфесійної боротьби XVII століття. Охарактеризовано архітектурну структуру храму: тридільна композиція, грушоподібний купол, барокові елементи фасадів, унікальний іконостас XVIII ст. Простежено подальшу історію: пошкодження під час воєн XVII–XVIII ст., ремонти XIX ст., закриття й відновлення в радянський період, реставраційні роботи 1990–2000-х років. Підкреслено сучасне значення святині як діючого парафіяльного храму та пам'ятки архітектури національного значення, включеної до туристичних маршрутів Київщини.

Ключові слова: Бориспіль, Церква Різдва Пресвятої Богородиці, архітектура, українське бароко, сакральне мистецтво, культурна спадщина, релігійний центр.

1. ВСТУП

Бориспіль — одне з найдавніших міст Київщини, перша згадка про яке датується 1015 роком [6]. У XVII столітті, коли місто перебувало під владою Речі Посполитої та стало ареною національно-визвольної боротьби, місцева громада вирішила звести мурований храм. У 1645 році постала Церква Різдва Пресвятої Богородиці [5], яка стала головною святинєю міста. Вона є рідкісним зразком сакральної архітектури XVII ст., поєднує народні традиції та барокові риси [7]. Сьогодні храм має статус пам'ятки архітектури національного значення [4] та зберігає значення духовного й культурного центру Борисполя.

2. МЕТА

Розглянути історію та архітектурні особливості Церкви Різдва Пресвятої Богородиці — одного з найдавніших культових об'єктів Борисполя, зведеного у 1645 році. Проаналізовано історичні передумови її будівництва в умовах конфесійної боротьби XVII століття.

3. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Період середини XVII століття був для Борисполя переломним. Місто знаходилося на перехресті торгових шляхів та часто ставало ареною військових дій. У цей час територія входила до складу Речі Посполитої, проте активно розгорталася визвольна боротьба українського населення. Потреба у будівництві мурованої церкви виникла з кількох причин: Релігійна та духовна необхідність: До середини XVII ст. у Борисполі існували лише дерев'яні церкви, що були вразливими до пожеж та воєнних руйнувань. Кам'яний храм мав стати довговічним осередком православної громади. Соціальний і культурний статус: Будівництво мурованої церкви було ознакою заможності та єдності місцевої громади. У міщан та козаків виникало прагнення підкреслити свою ідентичність і духовну силу перед викликами часу. Політичний контекст: У 1640-х роках на території Київщини відчувалося посилення конфесійної боротьби між православ'ям та католицизмом. Зведення православного храму у Борисполі стало своєрідним актом утвердження релігійних прав

місцевого населення. Г. Архітектурні тенденції епохи XVII століття позначене активним розвитком українського сакрального зодчества [1; 2]. Зведення кам'яних храмів відображало новий рівень будівельної техніки та художніх смаків, поєднання традиційного українського стилю з бароковими рисами. Таким чином, Церква Різдва Пресвятої Богородиці постала не лише як культова споруда, а й як символ самосвідомості, стійкості та культурного розвитку громади Борисполя у складний період політичних і релігійних трансформацій. Церква Різдва Пресвятої Богородиці є яскравим прикладом сакрального будівництва середини XVII століття на Лівобережній Україні. Її архітектура поєднує в собі риси народного дерев'яного зодчества та елементи європейського бароко, що поступово проникло в українську архітектуру. Основна композиція планування: храм має традиційну тридільну схему — бабинець, нава і вівтар. Центральна частина (нава) увінчана куполом, що підкреслює вертикальність споруди. Просторове рішення: будівля витягнута по осі «захід–схід», що відповідає канонам православного храмубудування. Фасади: оздоблені стримано, але з характерними бароковими деталями — плавними фронтонами, декоративними нішами та профільованими карнизами. Матеріал: первісно церква була мурованою з цегли на вапняному розчині, що забезпечувало її довговічність на відміну від попередніх дерев'яних храмів. Купол: центральний барабан завершувався грушоподібною банею, типовою для українських храмів XVII століття. Вікна: вузькі, видовжені вгору, створювали ефект спрямованості до неба і водночас забезпечували достатнє освітлення інтер'єру.

Інтер'єр: вирізнявся простотою та світлістю. Стеля була склепінчастою, з переходом до купола через паруси. Іконостас: особливо цінним є іконостас XVIII ст., виконаний місцевими майстрами. Він мав п'ятиярусну структуру, з характерними для українського бароко різьбленими орнаментами у вигляді виноградної лози, квітів та ангелів. Фрески та ікони: у храмі збереглися окремі настінні розписи пізнішого часу (XVIII–XIX ст.), що зображали сцени з Євангелія. Церква поєднує народні традиції — тридільність плану, грушоподібний купол, скромність оздоблення. Барокові впливи — декоративні фронтони, розвинений іконостас, пластичність архітектурних форм [7]. Функціональність — компактність, міцність конструкцій, зручність використання громадою.

Після завершення будівництва у 1645 році храм став головним духовним осередком Борисполя. У другій половині XVII ст., під час Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, церква зазнала пошкоджень, але громада відновила її власними силами. У XVIII ст. вона неодноразово перебудовувалася: добудовувалися бічні каплиці посилювалися стіни, відновлювався іконостас. У 1830–1840-х роках було проведено ремонтні роботи, під час яких оновили дах, купол та дзвіницю. У цей же час громада замовила нові ікони та розписи, частину яких виконали художники з Кисва. У 1930-х роках він був частково закритий, а частину церковного майна конфісковано. У післявоєнні десятиліття влада неодноразово намагалася закрити храм. Саме завдяки мешканцям Борисполя будівля збереглася від повного руйнування[3; 6]. З відновленням незалежності України у 1991 році Церква Різдва Пресвятої Богородиці знову стала центром духовного життя міста. Розпочалися реставраційні роботи[8]: У 1990-х роках відновили купол і дзвіницю; У 2000-х реставратори відновили автентичний іконостас XVIII ст. та частину фресок, а у 2010-х проведено комплексне укріплення фундаменту й стін.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці сьогодні виконує подвійну роль: вона є одночасно діючим духовним центром для громади і цінною історико-архітектурною пам'яткою України. Храм є парафіяльною церквою, де регулярно відбуваються богослужіння. Він залишається осередком православної традиції та релігійного життя не лише для жителів Борисполя, а й для навколишніх сіл. У часи війни та соціальних криз храм виконує функцію духовної підтримки, де люди знаходять спокій та єдність. Церква офіційно внесена до реєстру пам'яток архітектури національного значення[4]. Вона приваблює істориків, архітекторів та мистецтвознавців, які досліджують особливості сакрального будівництва XVII ст. Тут проводяться екскурсії, культурно-просвітницькі заходи, що сприяє збереженню історичної пам'яті серед молоді. Завдяки своїй давності та унікальності храм входить до туристичних маршрутів Київщини. Його відвідують іноземні гості, особливо ті, хто приїжджає до міжнародного аеропорту «Бориспіль» і прагне познайомитися з культурною спадщиною міста. Висока мистецька цінність іконостасу та старовинних розписів робить храм привабливим для культурного туризму. Церква є символом історичної стійкості Борисполя: попри війни, пожежі й радянські переслідування, вона збереглася й продовжує функціонувати. Для громади Борисполя храм став не лише релігійним, а й моральним орієнтиром, символом незламності та духовної спадщини. Таким чином, сьогодні Церква Різдва Пресвятої Богородиці — це не просто архітектурний об'єкт XVII століття, а живий свідок історії, важливий духовний і культурний центр, що продовжує впливати на життя сучасного Борисполя контексту.

4. ВИСНОВКИ

Церква Різдва Пресвятої Богородиці у Борисполі — це не просто культова споруда XVII століття, а справжній літопис у камені. Її зведення у 1645 році стало свідченням зрілості міської громади, Архітектурне вирішення храму, що поєднало тридільну композицію з грушоподібною банею та бароковими фасадами, демонструє високий рівень будівельної культури й мистецьких уподобань доби. Подальша історія святині — це відображення долі всього

українського народу: від руйнувань у часи Визвольної війни, через оновлення XIX століття до драматичних спроб закриття в радянський період. Водночас церква завжди відроджувалася завдяки силі місцевої громади. Сьогодні храм є пам'яткою архітектури національного значення та входить до культурних і туристичних маршрутів Київщини. Для жителів Борисполя він залишається живим духовним центром, а для істориків та архітекторів — джерелом вивчення еволюції українського сакрального зодчества. Символічно, що святиня, заснована понад 375 років тому, і нині виконує свою головну місію — бути осередком віри, пам'яті та єдності громади.

Список літератури

- [1] Греченко В. Українська культура: історія і сучасність. Київ: Либідь, 2011. 320 с.
- [2] Коваленко О. Архітектурна спадщина Київщини XVII–XVIII ст. Київ: Наук. думка, 2018. 276 с.
- [3] Національний архів України. Ф. 35. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 12–25.
- [4] Пам'ятки історії та культури України: Київська область / за ред. П. Тронька. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1987. 452 с.
- [5] Церква Різдва Пресвятої Богородиці у Борисполі: історичний нарис // Бориспільський краєзнавчий вісник. 2005. № 2. С. 45–52.
- [6] Історія міст і сіл Української РСР. Київська область / редкол.: О. Г. Білоус та ін. Київ: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. 792 с.
- [7] Дяченко В. Архітектура українського бароко. Львів: Світ, 2002. 368 с.
- [8] Бориспільський державний історичний музей. Ф12. «Культові споруди м. Бориспіль 1645–2000 рр.»

¹ Роботу виконано під керівництвом к. і. н., доц. Інни Ярошук